

חיי שרה: משמורת ילדים

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קב עמוד ב

אמר רב חסדא: זאת אומרת, בת אצל אמה. ממאי דבגדולה עסקינן? דלמא בקטנה עסקינן, ומשום מעשה שהיה! דתניא: מי שמת והניח בן קטן לאמו, יורשי האב אומרים יהא גדל אצלנו, ואמו אומרת יהא בני גדל אצלי - מניחין אותו אצל אמו ואין מניחין אותו אצל ראוי ליורשו

רמב"ם הלכות אישות פרק כא הי"ז

הגרשה אין לה מזונות אע"פ שהיא מניקה את בנה אבל נותן לה יתר על שכרה דברים שהקטן צריך להן מכסות ומאכל ומשקה וסיכה וכיוצא בזה, אבל המעוברת אין לה כלום. שלמו חדשיו וגמלתו אם רצת המגורשת שיהיה בנה אצלה אין מפרישין אותו ממנה עד שיהיה בן שש שנים גמורות אלא כופין את אביו ונותן לו מזונות והוא אצל אמו, ואחר שש שנים יש לאב לומר אם הוא אצלי אתן לו מזונות ואם הוא אצל אמו איני נותן לו כלום, והבת אצל אמה לעולם ואפילו לאחר שש. +/השגת הראב"ד/ אין מפרישין אותו ממנה עד שיהיה בן שש גמורות אלא כופין את אביו. א"א אין הדעת סובלת שנכוף את האב להפריד בנו ממנו עד שיהא בן שש והלא הוא חייב לחנכו תורה בן ארבע ובן חמש ואיך יחנכו והוא גדל בין הנשים. +

שולחן ערוך אבן העזר הלכות כתובות סימן פב ס"ז

שלמו חדשיו וגמלתו, אם רצתה המגורשת שיהיה בנה אצלה, ז (ח) אין מפרישין אותו ממנה {ד} עד שיהיה בן שש שנים גמורות, אלא כופין את אביו ונותן לו מזונות והוא אצל אמו; יא [ואחר ו' שנים ח יש לאב לומר: {ה} אם אינו ה' אצלי (ט) לא אתן לו מזונות. ט והבת אצל אמה ו' { לעולם, יב] ואפילו לאחר ו'. כיצד, היה האב ראוי לצדקה, מוציאין ממנו הראוי לה בעל כרחו, וזנין אותה והיא אצל אמה; ואפילו נשאת האם לאחר, בתה אצלה ואביה זן אותה משום צדקה, עד שימות האב ותיזון אח"כ מנכסיו כתבתי והיא אצל אמה. הגה: יג] ודוקא שנראה לב"ד שטוב לבת להיות עם אמה, אבל אם נראה להם שטוב לה יותר לישב עם בית אביה, י {ו} אין האם (י) יכולה ז' { לכוף שתהיה עמה (ר"מ פדוואה סימן צ"ג נ"ג/ג). מתה האם, יא (יא) {ז} אין אם ח' { יכולה לכוף שיהיו הבנים עמה (ב"י בשם הרשב"ץ).

שו"ת ר"י מגאש סי' עא

שאלה ראובן גירש את אשתו והיה לו ממנה בת ארבעה שנים והלך לעיר אחרת ונתעכב שם זמן והניח את בתו בלא מזונות וזנה אותה לאה אמה כל ימי היותו שם וכשבא רצה ליקח את בתו מאת לאה אמה ולהניחה אצלו או במקום אחר בטוח לו או להוליכה עמו למקום שהולך ולאה אומרת לא אתן אותה לך להרבה סיבות מהם שהקטנה היא בת שש שנים ולא נתת לה מזונות ואני מתירא שמא תתכשל בה ומהם שבתי אינה רוצה ללכת מאצלי וכמו שזנתי אותה מעודה ועד עתה כן תשאיר אצלי עד שאכניס אותה לחופה ואתן לה נכסי בנדוניא ואתחייב עצמי בזה בפני עדים ואתה אין לך יכולת לזון אותה כ"ש להשיאה ואני תובעת ממך מה שכבר הוצאתי עליה בהיותך בארץ אחרת שלא זנתי אותה אלא דרך הלואה לך הואיל ולא היה אפשר לי להניח אותה בלי מאכל וכסות והבת אינה רוצה להפרד מאמה בשום אופן בעולם וכשזוכרים לה דבר זה היא בוכה וראובן אומר הנה אבי נתחייב בקנין לזון אותה בהיותי חוץ לעיר ושיכניסני לחופה. יורנו רבינו דרך האמת ואם תוכל האם לתבוע המזונות מן האב.

תשובה עמדנו על שאלה זו ועיינו בכונותיה ודבר זה כבר נשאל עליו רב שרירא גאון ז"ל והורה שהבת תהיה אצל האם לא אצל האב וכן כתב גם בעל הלכות גדולות ואין ספק שהם סוברים במה שאמר התלמוד (כתובות דף ק"ב ע"ב)

אמר רב חסדא זאת אומרת בת אצל האם שהוא נאמר בענין ההכרעה אם תהיה אצל האב או אצל האם ואנחנו גם כי דעתנו שהמאמר הנזכר לא נאמר אלא לאחר מיתת האב לענין ההכרעה אם תהי' הבת אצל האם או אצל האחים כמו שיעיד על זה המשך לשון התלמוד מ"מ להורות הלכה למעשה בכל כיוצא בנדון זה בפרטות אם יארע נראה ללכת בעקבות הגאונים ז"ל הנזכרי' ובקבלתם ולהמשך אחר סברתם ובו נפסוק הדין ונדו' כשיתאמת אצלנו תועלת הבת בזה להיות שהאם ע"כ פנים יותר משמרתה מהאב והיא המלמדת אותה ומדריכתה במה שיצטרכו הבנות להתלמד ולהרגיל בו כמו הטוי' והפקו' בצרכי הבית וכל יוצא בזה וללמד אותה דרך הנשים ומנהגם וכל זה אינו ממלאכת האב ולא מטבעו והראוי שלא יניחו ראובן זה להוציא הבת מאמה אבל תשאר אצלה כאשר הית' בתחלה בפרט מה שנראה מהתועלת וההנאה בזה לקטנה בהיותה אמה אומרת שתתחייב להכניסה לחופה ולתת לה נדוניה משלה והיות האב רגיל לפרוש לארץ אחרת ואין להאמין שישאר ולא יפרוש.

ומה שטוען שאיני בטוח שתדור בתו עם אחות אמה אין משגיחין בו הואיל ואמה ערבנית בשמירתה ואמנם ההוצא' שהיא אומרת שהוציאה על בתה בתורת שלא להותה לראובן אביה הואיל וראובן אינו טוען בזה כי אם שאביו נתחייב בקנין לזונה וזה הקנין שטוען בו בלתי קיים כפי הדין להיותו קנין דברים ולהיות שראובן יכול לומר אולי אבי הוא שהוציא עליה משלו והוא נתרצה מדעתו להשלים יעדו וזן אותה שאם היה הדבר כן לא הי' יכול לחזור בו מה שכבר נתן על כן יש לראובן להחרים חרם סתם על מי שטוענת שהוציא' על קטנה זו משלה בדרך הלואה לראובן זה והיא לא הוציאה עליה וטוענת שקר ולא תודה ואח"כ יתחייב לפרוע לה מה שהוציאה עליה בזמן שהלך ראובן זה אביה וכך הדין.

רשב"א שו"ת המיוחסות סי' לה

שאלה ראובן שמת והניח בנים והאלמנה תובעת מן האפוטרופסים מזונות מחמת היתומים בניה. והאפוטרופסים אומרים יבואו היתומים אצלנו ונפרנס השנים מהם משלנו. והאחרים נקל עליהם מן ההוצאה. והאלמנה אומרת איני רוצה שיהיו בני אצל אחרים אלא אצלי. ואע"פ שהאפוטרופסים קרובים הם ואינם ראויים לירש. הדין עם מי, תשובה הבת לעולם אצל האם ואפילו נשאת האם לא שנא גדולה או קטנה כדאיתא פרק הנושא (דף קב:). והטעם כדי שתרגיל האם לבת ותלמדה דרך נשים ושלא תרגיל עצמה בפריצות. אבל הבן יותר ראוי להיות אצל האנשים הקרובים. שהם ירגילוהו וילמדוהו דרך הלמוד. ודרך אנשים יותר מן האם. שבני האלמנה דרכם דרך זר. ולא אמרו שלא יהא הבן אצל קרוב אלא בעודו קטן ואצל מי שראוי ליורשו ומשום מעשה שהיה. וכדתניא ריש פרק הנושא (שם /ק"ב/) מי שמת והניח בן קטן לאמו יורשי האב אומרים יהא גדל אצלנו ואמו אומרת יהא גדל אצלי. אין מניחים אותו אצל מי שראוי ליורשו. מעשה היה ושחטוהו ע"פ =ערב פסח= אלמא דוקא קטן ואצל מי שראוי ליורשו. הא כל שאין קטן שאין בו חשש רציחה וא"נ קטן אצל קרוב שאינו ראוי ליורשו מניחים אותו אצל הקרובים ולא אצל האם. ולעולם צריך לדקדק בכלל לדברים אלו אחר מה שיראה בעיני ב"ד בכל מקום ומקום שיש בו יותר תיקון ליתומים. שב"ד אביהם של יתומים לחזור אחר תקונן /עיין ש"ע אה"ע סי' פ"ב סעיף ז'.

שו"ת מב"ט ח"ב סי' סב

שאלה ראובן גרש אשתו והיו לה ב' בנות ונשארו עמה כדין הבת אצל אמה ונשא' והיה לה מריב' עם בעלה ומשום שלם הבי' /שלום הבית/ החזיר' הבנו' לאבי' אחר שנש' הוא ג"כ אשה אח"כ הלך בעלה למרחקי' ואין רצונו לחזור כי שלח לה גט זמן והבנות הן מצטערו' בבית אביהן מצד אשתו ורוצות לחזור אל אמן עתה שאין בעלה עמה וגם אמן נכמרו רחמיה עליהן והיא רוצה להחזירן בביתה וראובן אומר אם נתרצית לתתן ברשותי איני רוצה להחזירן יורנו רבינו אם יכופו אותו להחזירן להו.

תשובה תנן פרק הנושא מוליך מזונותיה למקום שהיא אמה ובגמרא זאת אומרת בת אצל האם לא שנא גדולה ולא שנא קטנה ופירש דקתני למקום שהיא אמה ולא קתני לבית אחיה למדנו שכן טוב שתגדל הבת אצל אמה ובת הנזונת מן האחים זנין אותה בבית אמה ואין כופין אותה לדור אצלם לא שנא גדולה ולא שנא קטנה דמילתא דפסיקתא קתני למקום אמה משמע דסתם בת אצל אמה עכ"ל. למדנו מכאן שתגדל הבת אצל אמה שתלמוד לה אומנות נשים וצניעות דרך נשים וא"כ אפילו נתרצית האם לתתן לאב חייב להחזירן כשתרצה היא להחזירן לביתה כי מה שאמרו הבת אצל אמה לא בשביל קירוב ואהבת האם לבת יותר מן האב נגעו בה אלא לתיקון הבת תלמוד דרך ארץ עם אמה כדאמר וא"כ מה לי שנתרצית האם לתתה לו אז וחזרה ונתרצית לקחתה אצלה או שהיתה אצלה מקודם וכ"ש הכא בנ"ד שהבנות אומרות שהן מצטערות בבית אביהן דנשוי לאשה אחרת ורוצות לחזור לבית אמן דפשיטא שאין כח באביהן להחזיק בהן בעל כרחן וכמו שכתב הר"ן ז"ל ואין כופין אותה האחים לדור אצלם וה"ה דאב ג"כ אינו כופה אותה דהא אפילו בגרושה אמרי הבת אצל אמה כמו שכתב הרמ"ה ז"ל בשם הגאונים כמו בא"ה סימן פ"ב וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל פרק כ"א דמוציאין מן האב בע"כ ואפילו נשאת האם לאחר בתה אצלה ואביה זן אותה כולי וכ"ש כשהיתה גדולה שאפילו שלא תרצה לשבת עם אמה לא נוכל לכופך אותה שלא תשב אצל מי שתרצה דבקטנה שייך כפיה להושיבה עם אמה לא בגדולה וכמו שנראה מלשון הר"ן ז"ל ואין כופין אותה לדון אצלה לא שנא גדולה ולא שנא קטנה דמשמע בלא כפיה גדולה מיהא אם תרצה לשבת עם אחי' או עם אחרים אין אנו יכולים לכופה שתשב עם אמה וכ"ש כשהיא רוצה לשבת עם אמה אפילו מבית אביו שתצא לבית אמה כדא' ובנ"ד נמי שהלך בעל אמה למרחקים פשיטא דתצא מבית אביה לבית אמה והדבר ידוע שטוב להן יותר לשבת עם אמן ולא עם אביהם הנשוי לאשה אחרת כי בזה יש תיקון יותר לבנות לפי ראות ב"ד בכל מקום וכמ"ש בתשובת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סימן ל"ח והנראה לי כתבתי נאם המבי"ט.

שו"ת מהר"ם פדאווה סי' נג

דרשתי לשואלי היקר כמר יודא י"צ בכמר גדליה יחי' ז"ל על שנתעצ' לדון עם אשת אביו ז"ל בעבור אחיותיו שהוא מבקש לגדלן בביתו לטוב להן ואמן מבקשת לגדלן אצלה וזהו עיקרא דדינא שהם מתעצמים עליו. ועוד טענה אחרת ביניהם שאחד מבקש לדון בפני מבוררים שיהיו רבנים יודעי דת ודין והבת שכנגדו רוצה ביושבי קרנות והנה בטענה זו לית דין ולית דיין שכל אחד יכול לכופך חבירו לדון בפני דיינין מומחין ולא בפני הדיוטות שאפי' לחכמים דפרק זה בורר דאמרי אימתי בזמן שמביא עליהם ראייה כו' הא פירשו התוס' ריש סנהדרין דדוקא בערכאות שנתמנו להיות דיינין וכן הסכימו כל האחרונים דיושבי קרנות שלא נתמנו גריעי ולד"ה יוכל לפוסלם. גם בהדיא פירשו דאפי' אם הלוח בעי מומחין והמלוה ערכאות לא מבעיא באותו עיר אלא אפילו בעיר אחרת דאית שם מומחין שומעין אפי' ללוה והכל מבואר היטב בנ"י שמה פרק ז"ב = זה בורר = בכך פשיטא שיכול כל אחד לכופך את חבירו לדון לפני יודעי תורה. ובעיקרא דדינא ראיתי שהעידו עליו ב"ד רבא מבולוניה היות טוב ליתמו' להתגדל בבית אחיה' כי עתיר נכסין הוא ורבים ישרתוהו ולחם רב בביתו ונשים הגונות אתו והיתומות יהיו כבנות מלכים מגודלות בהיכלו וכולו אומר כבוד ובבית אמן תהיינה שפלות לשרת לאחרי' ואין משמשי' להן ומן הנכון שעולות עמה ואין יורדות עמה כי לטובת הבת כוונת רבותינו באמרם פרק הנושא הבת אצל האם וכן משמע מכל המפרשים שם א"כ אם נראה לבתי דינין שטובת היתומה הוא בהפך להיות אצל אחיה פשיטא שיכולין להפך הקערה לטובתה. גם המדקדק שם פרק הנושא ברש"י יכול להיפך /להפך/ בזכות כמר יודא זה וז"ל ובת הניזונת מן האחים זנין אותה בבית אמה ואין כופין אותה לדור אצלם עכ"ל. משמע שאם היתומה תרצה להיות אצל האם שאין כופין אותה האחים אבל ג"כ אם היא בבית האחים ותרצה לשבת אתם אין כופין על ההפך להוציאה מביתה להשימה אצל האם כי טובתם נדרוש ורעתם לא נדרוש ואם כי בכל אלה לא יצלה כמר יודא לזכות בדין שהיתומות יהיו בביתו כי יש חיכוך אחר משום מעשה שהיה כדנתיא שם כי קטנות הנה והגדולה מהן בת י"א שנה והאחרת קטנה מאוד וצריכה לאמה עדיין אפילו הכי יש מקום אתי להעמידו על הצור

לזכותו לפחות באחת הגדולה והוא כי לדעתי לא כווננו לומר גדולה ממש שתהא בת י"ב שנים כי הדבר הזה אינו תלוי בגדלות רק שתהא בת דעת ותוכל להשמר מרציחה ומבחנה' בקמים עליה כדפירש"י שם וז"ל אבל גדול דלא חיישי' לרציחה כו' א"כ משמע שאין האחים מחציפין להורג' להיותה גדולה או כי תוכל להשמר וא"כ תלוי בדעת ובחכמת הבת ונוכל לומר כשהגיע' לפעוטות דמקחן מקח וממכרן ממכר דיש להן דעת גדולות הנה וכן הדעת מכריע דמה לי בת י"ב או בת י"א אם היא בת דעת אין זה לא קנין ולא קידושין ולא עונש ולא מתן שכר. עוד נראה להפך בזכו' כמר יודא בטענה אחרת כי זר הוא בעיני שלא מצאתי דין זה בפוסקים להזכיר שהבנות לא תהיינה אצל האחים ונמצא דבר זה בכך /בבן/ כמו שהוא בברייתא והרי"ף הביאה כצורתה וכן הרא"ש א"כ הלכה כך היא ולא נשמט אחד מהם לומר שהדין כך הוא ג"כ בבת ואת"ל שאין בו נפקותא דבלאו הכי בין גדולה בין קטנה הבת אצל האם כדי שתגדל אות' א"ה היה להם להזכיר הדבר גם על הבת ונפקא מינה היכא דאין לה אם וקרובי האם מבקשין לגדלה ולמונעה מן האחים משום מעשה שהיה דאז היה שייך דין זה ג"כ דודאי הברייתא דאית בה דין זה אין כוונת' שדוקא האם תוכל לטעון ככה דהא מסיימ' ואין מניחין אותו אצל ראוי ליורשו ויספיק לומר מניחין אותו אצל האם אלא ודאי רוצה להודיע שאפי' אם אין לה אם דטעמא שאין מניחין אות' אצל ראוי ליורשו שוה בכל הן יש לה אם הן אין לה אם א"כ היה ראוי להם להזכיר דין זה ג"כ בבת לרבנות' אע"ג דאין חשש הריג' כ"כ דעישור נכסים לבד הם מרויחין בהריגה. אלא נראה דדין זה אינו לפי המסקנא דניחוש להריגת הבת בעבור עישור נכסים ודוקא בבן יש לחוש שהוא שוה עמם בנחלה ומתחלה לפי הס"ד היה הדין ככה דפריך ודילמא בקטנה ומשום מעשה שהיה אבל לפי המסקנא דמוכח ממתניתין דאפילו בגדולה משום שטוב לה להתגדל אצל אמה אימא שדוקא בבן הדין ככה כמו שהוא בברייתא וכמעשה שהיה והבו דלא להוסיף עלה כי דבר זר וחיודוש הוא ואין למידין הימנו דלא עבדין אחים דחנקן לאחותם זכר לדבר אמר' פרק אע"פ ולא היא ההיא שוטה הוי דלא עבדי דחנקן בנייהו. עד כה דברי דרך משא ומתן לב... /לבד/ וחלילה לי להחליט דין פסוק מכל אשר כתבתי לעיל כי לא שמעתי הכת המתנגדת ומה לי מעתה להרבות בראיות ודקדוקים מאחר שברור הוא שיצטרכו לדון לפני בעלי תורה יודעי דת ודין והמה לא יצטרכו לא לגמרא דידי ולא לסבר' דידי וירדו לעומק הדין. ושלוש מני מבי"ק:

חלקת מחוקק סימן פב סק"י

יכולה לכוף שתהיה עמה. המעיין בתשובה יראה שהרב לא החליט הדין למעשה רק שכ' שאין הדבר פשוט כ"כ שיהיה הדין עם האם דיש מקום לומר אם הב"ד רואה שטוב ליתומים להיות אצל בית אביה הרשות ביד הבית דין ולא אמרו בגמרא הבת אצל אמה אלא בשניהם שוים ועוד דאפשר לומר דאם אין הבת רוצה להיות אצל אמה הרשות בידה ודקדק כן מל' רש"י ולא אמרו בגמרא הבת אצל האם אלא בדלא איכפ' לה לבת אצל מי תהיה ולפ"ז מ"ש כאן הרב אין האם יכולה לכוף היינו את הבת אינה יכולה לכוף אם אינה רוצה להיות אצל האם אבל אם הבת שותקת ולא איכפת לה אף שלב"ד נראה שטוב לה אצל בית אביה מ"מ יש להתיישב בדבר למעשה אם לעקור מה שאמרו חכמים הבת אצל האם בשביל אומדנא של הב"ד:

תשובות והנהגות כרך א סימן תשפג

שאלה: זוג העומד להתגרש כיצד מחלקים ביניהם את הילדים נראה שמדין תורה תלוי העיקר מה הטוב ביותר לילדים, ובכתובות קב: שהבת אצל האמא, והיינו מפני שזהו טובתה, וכמבואר ברמ"א אה"ע סי' פ"ב ס"ז, והבן אצל האב אחר גיל שש וכמבואר בבה"ג, והיינו מפני שמלמדו תורה ומדריכו ע"כ טובתו אצל האב, והבית דין דנין תמיד מה יותר טוב לילדים וכמבואר בשו"ת המיוחסות לרמב"ן ל"ח, ובשו"ת הרדב"ז מובא בפ"ת פ"ב (ס"ק ז').

ועיין רמב"ם וראב"ד פרק כ"א דאישות (הלכה י"ג) אם גם בפחות מבן שש הבן אצל האב שמלמדו כבר אז תורה, ועיין היטב בנו"ב (אבהע"ז ס"ס פ"ט) שאם אינם בעיר אחת אזי הבן אצל האב אפילו בפחות מבן שש, ובזמנינו מצויים תלמודי תורה ויש שהאמא מסוגלת לחנכו לשולחו ללמוד בת"ת ולחנכו כמו האיש, ועיין בשו"ת רשד"ם (אהע"ז קכ"ג)

דפשיטא שהכל תלוי בטובת חינוך הילדים, וכהיום יש בתי חינוך מצויינים גם לבנות, והעיקר לדון אם היא המקום היותר מתאים לחינוך הילדים וטובתם.

לכן במקרה שנשאלתי יעצתי באופן זמני להיפך שהבן ילך לאמו שהיא משגיחה עליו ושולחת אותו לשיבה בחינוך מצויין, ואילו הבת לאביה שהוא ישמור אותה, והיא שגדולה קצת ורצונה להיות אצלו ומשגיחה עליו וכמוש"כ בח"מ פ"ב סק"י דבכה"ג שהבת אומרת שמעדיפה לאביה וזהו טובתה שומעין לה, וכ"כ המהרשד"ם הנ"ל שהכל תלוי בטובתה, והסכמנו שבעבור שנה יתקיים דיון מחדש ויוחלט אז כפי טובתם.

תשב"ץ ח"א סי' מ

עוד שאלת תינוק שמתה אמו ורוצה אם אמו לגדלו בחיקה ולשכור לו אשה מינקת ואביו אומר אין לך רשות בבני אני אגדלנו ואשכור לו מינקת הדין עם מי:

תשובה הדין עם האב שאפילו היתה אמו קיימת וגרשה בעלה והיא אומרת להניק והוא אומר שלא להניק הי' הדין עמו אלמלא שנתנו טעם בגמרא בפרק אע"פ (ס"א ע"ב) משום שיש צער לאשה כשאינה מניקה את בנה אבל כי ליתיה להאי טעמא הדין עמו. ולפ"ז אחר שגמלתו אמו יכול האב לומר אני אגדלנו. והרמב"ם ז"ל שכ' בפרק כ"א מהל' אישות שיעמוד עם אמו עד שיהא בן שש שנים דחה דבריו הראב"ד ז"ל בהשגות אלה /אלא/ שהבת יכולה האם לומר אני אגדלנה שאין דרך הבת להתגדל אלא עם אמה וכדאיתא בפרק הנושא (ק"ב ע"ב) ואחר שכן הוא מאיזה טעם תוכל לומר אם אמו של וולד אני אגדלנו ואשכור לו מינקת יכול לומר האב על בני ועל פעל ידי תצונוי אלא הרי הבן ברשות האב רחם ירחמנו. כאיש אשר אמו תנחמנו:

שו"ת רדב"ז ח"א סי' קכג

שאלת ממני בראובן שמתה אשתו והניחה לו בן קטן יונק חולה והוא אצל אם אמו ורצה ראובן לקחת אותו והוא לא נשא אשה והוא עני ובזמן שיוצא לחוץ מניח את הבן אצל השכני' אם טוב שיעמוד הבן אצל אם אמו או אצל אביו. תשובה הדבר ברור שהבן אצל אמו אמרו ולא אצל אם אמו אבל אם ראו ב"ד שתקנת הולד שיעמוד אצל אם אמו לפי שהיא מרחמת עליו יותר מאחרים מניחים אותו אצל אם אמו ואעפ"י שיאמר ראובן תנו לי בני ואני אעשה מה שארצה ואם ימות ימות אין שומעין לו ולא מבעיא אם מניחו בבית שכניו או בבית אחרים בזמן שהוא יוצא למלאכתו כאשר בא בשאלה דפשיטא דאם אמו קודמת לאחרים אלא /אפי' / שרוצה האב לעמוד אצלו תמיד אין שומעין לו כיון שנתברר לב"ד שתקנתו של וולד שיהיה אצל אם אמו וזה שוטה הוא שרוצה להרוג את בנו. ראייה לדין זה דאמר' בגמ' בעירובין אפילו בן שש בצוותא דאמיה ניחא ליה משמע בהדיא דמשום תקנת הולד שבקינן ליה אצל אימיה הכא נמי כיון דתקנת הולד להניחו אצל אם אמו מהדרינן אתקנתיה שהדבר ידוע שאם אמו תרחם עליו יותר מאחרים דבני בנים הרי הם כבנים וכ"ש דבנ"ד אני רואה צד סכנה לולד שאין האיש יכול לפקח על התינוק החולה כמו אם אמו ובשלמא אם ראובן היה נשוי ניחא אבל כיון שאין לו אשה אם אמו קודמת. כללא דמלתא הכל תלוי בראות ב"ד באי זה מקום יש תקנה לולד יותר:

שו"ת רמב"ם סי' שסז

שאלה למשיב רוחותא הנפשות בגופי הברואים מוריד טללים להם יתעמיאב קוראותיך להעמיד עולם על מתכונתו ואיש על מקומו יבא בשלום צניף החכמים תפארת למאשרים בתורת כתב ועל פה הוא כג"ק מורנו ורבנו ואדוננו משה הרב

המובהק יעטרנו אלהינו באריכות ימיו ושנותיו כרצון עבד משרתו פינחס עם כל מבקשי תורה מפיהו הקדושה אודיע לרבנו בקצור לפי שאיני יכול להאריך שכהו עיני לגמרי ואור עיני אינם אתי.

על עסק השאלה אשר נשאלה מלפניך השלוחה מנא אמוג על ראובן שגירש אשתו והיה לו בת ממנה בת ארבע שנים ובקש לקחת בתו ולגדלה תחת כנפיו וגרושתו מנעתה ממנו באמרה אני אגדל את בתי עמי וטען הוא ואמר אם כן איני נותן לה מזונות ובאו לבית דין הנמצא לפי העת ודן שהדין עם ראובן שאינו חייב במזונות הבת אלא אם תהיה עמו ומתוך דברי הדיין פחדה האשה וקבלה על עצמה בקנין לזון את בתה ולפרנסה ואחר כך כשתי שנים נשאת האשה לאיש אחר והתנת עם בעלה השני לזון את בתה עד זמן נשואיה ואין יכולת האיש לזונה ואין ידו משגת ובאה לבית דין אחר ודן לה שחייב אבי הבת לזון את בתו עד שש ויותר על שש אם הוא אמיד כתקנת אושאד וכרב חסדא דאמ' זאת אומרת הבת עם האם לא שנה גדולה ולא שנה קטנה.

והשבת הדרתך שהדין כמו שדן הדיין האחרון. ועתה אודיעך רבנו שהדיין הראשון והאחרון אני הוא ואני הוא שסדרתי השאלה לסופר שכתבה ומה שדנתי בראשונה סברתי דהא דאמ' רב חסדא זאת אומרת אינו אלא על חורגתו לפי שהמשנה אינה עוסקת אלא בחורגה כדתנו לא יאמר הראשון לכשתבוא אצלי אזוננה אלא מוליך מזונותיה למקום שהיא אמה ועל האי בבא אמ' רב חסדא זאת אומרת ומסתבר טעמא דרב חסדא מפני שהוא נכרי מן הבת וראוי שתתגדל הבת עם אמה במקום שהיא ולא תתגדל עם איש נכרי אבל אביה שגירש את אמה יותר הוא ראוי שתהיה תחת רשות יד אביה ולא עם אמה וכל שכן אם נשאת לאיש אחר שראוי שתהיה עם אביה ועוד שהרי נתנה רשות התורה לאביה למכרה ולהוציאה מתחת רשות אמה כל זמן שהיא קטנה עד [שתביא] סימני נערות וכל שכן שהדין עמו שתהיה הבת מתחת ידו ועמו ואע"פ שדין אמה העבריה אינו נוהג בזמן הזה ממה נפשך ראינה גדולה היא. זו היא סברתי הראשונה שדנתי עליה. ואחר זמן מרובה נזכרתי קבלת למודי וידעתי שלא דנתי יפה וחזרתי ואמרתי אלכה לי אל אהל מועד אשר כל מבקש ה' יצא אליו להודיעני טעמי הדברים על בוריין.

ועוד מה שטוענת האם ורוצה להוציא מבעלה הראשון פרנסת השנים שעברו יש לו לטעון ולומר מכל מקום כבר פרנסה אחר תחתי ולא נחסרה הבת כלום יש לדמותה לאשה שהלך בעלה למדינת הים ועמד אחר ופרנס את אשתו דקיימא לן כחנן דאמ' איבד את מעותיו והניחם על קרן הצבי ואין הבעל חייב לשלם לו כלום ולא להנושא את ארוסה ופסקה עמו לזון את בתה חמש שנים מדמינח לה שאם נשאת לאחר ופסקה עם השני לזון את בתה ה' שנים שגם הראשון חייב במזונותיה ואין יכול לטעון ולומר כבר יש לה מזונות מן השני ואיני זן אותה אף זו נמי אינו יכול לטעון כבר יש לה מזונות מן השני או דילמא לא דאמי דהתם חייב עצמו בתנאי וחוב יש לבת עליו ואינו יכול להשמיט עצמו מן החוב אבל תקנת אושא אינה אלא בזמן שהבנים קטנים ואין להם במה יתפרנסו אבל אם היה להם במה יתפרנסו לא רבותינו חייבו בתקנת אושא הכל יבאר לי רבינו ברור היטב ושכרו כפול בעולם הזה ולבא.

תשובה אל תשת עלי חטאת לפי שהשבתי להדרתה הטהורה בפתקא של שאלות עצמן לפי שהייתי טרוד הרבה וחייך לא היה לי פנאי לשנות את השאלה עד שתבוא עליה התשובה ומטעם אחר שאין חכם גדול כמו הדרתך צריך להאריך ולהרחיב אלא ראשי פרקים בלבד... ולפי זה תדיני לזכות ותדע שכבודך חביב עלי יותר מכבוד עצמי. זה שקבלת ממלומדיך זצ"ל הוא העיקרט והוא הדבר הפשוט בכל העולם והן הן דברי רב חסדא שהדוקיאי שאנו אומרים בכל מקום זאת אומרת אינה אלא ללמוד דבר שאינו מפורש וידוע מדבר הידוע. ואם תאמר על חורגתו אמר רב פפאי וכן המשנה בחורגתו אמרה ומה הדוקיאי שדק. ועוד תימה גדול הוא וכי עלה על הדעת שיקח זה חורגתו בת אחרים אצלו מפני שפסק לה מזונות עד שיאמר רב פפא זאת אומרת בת אצל אמה אלא הדוקיאי דרב פפא מזה היא שהראשון פסק חמש שנים והשני פסק חמש שנים אחרות ואמרה המשנה שזה האחרון מוליך מזונותיה אצל אמה שמע מינה שהיא אצל אמהיא אע"פ"י שעברו השש שהאב חייב במזונותיה שהרי בחמש השניות היא אצל האב ואין האב יכול לומר הואיל ואיני חייב במזונותיה שיש לך זכות שתאכל אותם אצלך אני אקח בתי לפיכך דק ואמר בין גדולה בין קטנה וזוהי הדוקיאי ולא אמר זאת אומרת בת אצל אמה היא לא הדוקיאי היא בין גדולה בין קטנה אבל בחורגתו לא עלה על הדעת כלל מה שאמרת אביה מוכרת ודאי שהוא מוכרה כשם שמשאיה לאחר שמעות הראשונים לקידושין ניתנו וכשם

שבעלה משמרה כך אדוניה משמרה אבל הבת שאינה אצל אמה מי משמרה אין דרכו של אב לישב ולשמור על בת ודבר של טעם אמר רב פפא שאין צניעות הבת אלא שתהיה אצל אמה אפילו נשואה. ועל עסקי המזונות שעברו אם מדמינן לאחד שעמד ופרנס את אשתו או לזו שפסקה על מזונות בת עם הראשון או האחרון ודאי שדבר זה צריך עיון הרבה ואיכא לדמותה בהאי ואיכא לדמותה להאי ודעתי נוטה שהאב חייב במזונותיה שנים שעברויב שזה שעמד ופרנס הניח מעותיו על קרן הצבי שאיפשר שיקחם ואיפשר שיברח הצבי ולא יקח כלום וכן זה מתחלת פרנסתו על דעת שאין זה חייב ונמצא שהוא חייב אפי' היה... יג.

שו"ת הרא"ש פב:ב

וששאלת מי שהוא בקטטה עם אשתו ואינו רוצה לגרשה וגם האשה אינה רוצה להיות אצלו כי הוא משחק בקוביא ויש לו בן קטן פחות משש שנים ורוצה האב שישב הבן אצלו והאם שהיא אשתו רוצה שיהא אצלה הדין עם מי, יראה שהדין עם האב. אע"ג דאמרינן בכתובות פרק הנושא (קב:): אמר רב חסדא זאת אומרת הבת אצל האם לא שנא גדולה ולא שנא קטנה ויש מן הפוסקים שפסקו ואפילו יש לה אב ה"מ = הני מילי = בת לפי שהאם מצויה אצלה בבית יותר מן האב שהוא יוצא למלאכתו ולעסקיו והאם משמרתה ומלמדתה צניעות וארח הנשים. אבל בן שהאב חייב ללמדו תורה ולחנכו למצות צריך שיהא אצל אביו.

וששאלת עם מי תשב הבת אצל אביה או אצל האפוטרופוס שהוא אבי אמה, דבר זה ראוי להתברר על מי שמכירין את שניהם, אבל לכאורה נראה שהבת יש לה קורת רוח אצל אביה, והממון ישאר ביד האפוטרופוס אבי אמה אם יראה לדוינים שהממון שמור יפה בידו, ואם האב בעל אחריות שיוכל למשכן קרקעות כדי ממון הבת טוב הוא שינתן הכל לידו ויפרנסנה וישיאנה באותו ממון.

שו"ת רדב"ז ח"א סי' רסג

שאלת ממני אודיעך דעתי בראובן שגירש את אשתו ויש לו ממנה בת והרי היא בת שבעה והיא אצל אמה וזינתה אמה וילדה מזנות וכיון שראה ראובן כן רוצה לקחת את בתו מאצלה שלא תלמד מעשה אמה.

תשובה הדבר ברור שהדין עם ראובן דהא טעמא דאמרו ז"ל הבת אצל אמה משום דבצוותא דאמה ניהא לה והכא אנן סהדי דלא ניהא ליה בצוותא דאמה ואפי' תאמר אצל אמי אני רוצה אין שומעין לה דחיישינן שמא תהיה נגררת אחר אמה וכ"ש שכבר היא בת שבע וטועמות טעם ביאה. וגדולה מזו אני אומר שאפי' לא היה ראובן אביה חי ובאים קרובים לקחת אותם שומעין להם. ולא זו בלבד אלא אפי' אין שם קרובים ב"ד אביהם של יתומים וחייבין להוציאה מעם אמה ולהפקידה בבית אחר מהכשרים כפי ראות עיניהם מק"ו מממונם ואם חייבין לפקח על ממונם כ"ש על עצמם שלא יצאו לתרבות רעה והדבר מוסכם אצל השכל כי מעשה אבות יעשו בנים וכאמה כן בתה כ"ש בעריות שהלב חומד אותם וקרובה להתהפך לדרך אמה ולא היה כדאי לישאל עליו.